

ФИНАНСИРАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ ОДБРАНЕ
И БЕЗБЕДНОСТИ – СРБИЈА И ЗЕМЉЕ ЕУ

Виолета М. Бабић*

Универзитет „Унион – Никола Тесла“ у Београду,
Факултет за пословне студије и право

Игор Лукић

Министарство одбране Републике Србије

Процес глобализације захвата скоро све аспекте међународних односа, а постојећи системи одбране и безбедности треба да одговоре на неизвесност, изненађења и непредвидиве ситуације. Крај хладног рата довео је до смањења оружаних снага и њиховог реструктурирања, као и до преласка квантитета у квалитет. Неопходан је реформски процес и знатна финансијска средства која држава треба да обезбеди. Без обзира на препоруке да државе за одбрану издвајају средства у износу од 2% бруто домаћег производа, економска криза, безбедносни ризици, претње и изазови јесу разлози што се у многим земљама бележи опадање издатака за одбрану и безбедност. Овакав тренд видљив је и у земљама чланицама ЕУ и НАТО. За националну одбрану и безбедност развијене земље издвајају више од земаља које су у процесу транзиције. Држава Србија је до 2012. године издвајала из буџета за одбрану 2,2% БДП-а, а тек 2013. године почиње пораст ових расхода до нивоа од 2,4% БДП-а, што је више од просека Европске уније и већине њених чланица.

Кључне речи: *одбрана, безбедност, трошкови, буџет*

Увод

Извршавање бројних задатака и функција државе налаже постојање одговарајућих материјалних средстава. Да би савремена држава могла да приступи подмиривању јавних расхода, потребно је да располаже одговарајућим јавним приходима. Чињеница је да се знатан део створеног друштвеног производа земље користи за подмиривање јавних расхода, односно служи остваривању искључиво општег интереса. Јавни – државни расходи показују повећање свог учешћа у друштвеном производу, и у јединицама трошкова по становнику, углавном у целини, али и у појединим својим деловима. То се посебно односи на издатке за војне, социјалне и здравствене програме, а крај прошлог и почетак овог века карактеришу високи јавни расходи за еколошке програме.

* violeta.babic@fppsp.edu.rs

Процес глобализације захвата скоро све аспекте међународних односа, а постојећи системи одбране и безбедности треба да одговоре на неизвесност, изненађења и непредвидиве ситуације. Крај хладног рата довео је до смањења оружаних снага и њиховог реструктурирања, као и до преласка квантитета у квалитет. Неопходан је реформски процес и знатна финансијска средства која држава треба да обезбеди.

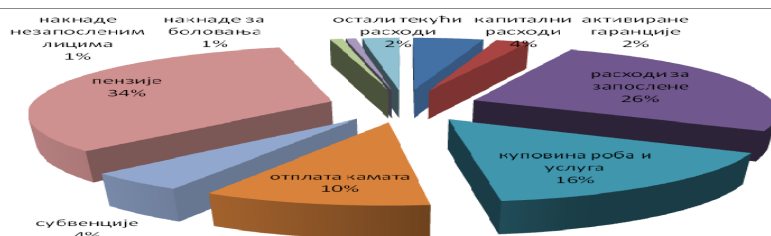
У раду ће бити анализирано финансирање националне безбедности и одбране у развијеним земљама Европске уније, а након тога у земљама централне и источне Европе, односно у земљама нашег најближег окружења. Јавни расходи за одбрану и безбедност приказани су у проценту БДП-а, у проценту од укупних јавних расхода и по глави становника, тако да се приказује њихово кретање у претходном десетогодишњем периоду. Након тога, биће анализирана буџетска средства која се троше за финансирање одбране и безбедности у Србији, јер је буџет основни извор финансирања. Такође, посматра се претходни десетогодишњи период и структура расхода, која није повољна, али се упоређују и буџети у претходне три године, чиме се показује тенденција рестриктивног финансирања одбране, што указује на чињеницу да средства намењена за потребе одбране и безбедности директно зависе од економског потенцијала и положаја привреде.

Оваква упоредна анализа финансирања расхода за одбрану и безбедност у развијеним земљама Европске уније, у земљама централне и источне Европе и Србији има за циљ да покаже где се налази Србија у односу на посматране земље и колико се пажње посвећује овој изузетно важној области.

У савременој финансијској теорији прво се разматрају јавни расходи, па тек онда јавни приходи, зато што су јавни расходи финансијска персонификација јавних потреба. У буџетима високоразвијених индустријских земаља прво се планирају трошкови државе, а затим јавни приходи за њихово покриће. [1]

Јавни расходи у непосредној су вези са јавним потребама, које проистичу из функција и задатака државе, утврђених уставом и законима земље. За њихово извршење држави су потребна новчана средства која представљају њен расход, а чија је висина и намена одређена државним буџетом. Јавни расходи подмирују се средствима прикупљеним наплатом пореза, доприноса, такси, царина и других јавних прихода за чије су плаћање обавезна физичка и правна лица.

Висина јавних расхода зависи од висине расположивих јавних прихода, па уколико се појави потреба за повећањем јавних расхода, одмах се јавља проблем истовременог повећања јавних прихода [2].

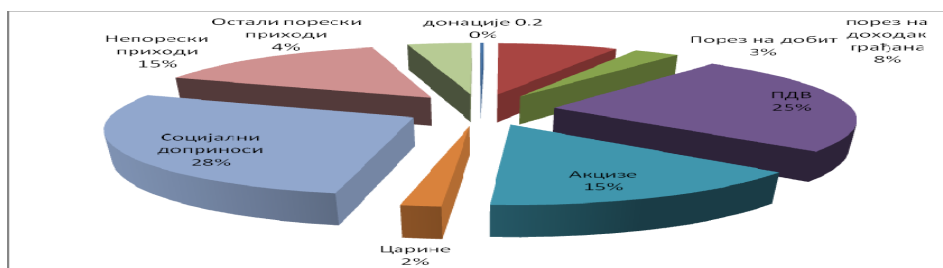

Графикон 1 – Структура консолидованих јавних расхода Републике Србије у 2016. години
(Извор: Министарство финансија Републике Србије, 2016. [3])

У структури консолидованих јавних расхода Републике Србије доминирају расходи за пензије и за запослене, док су накнаде незапосленима и за боловања занемарљиве, што је приказано на графикону 1.

Структура јавних прихода разликује се од земље до земље, у зависности од фактора економско-социјалне и политичке природе, али се у највећем броју земаља порез и појављују као основни и најважнији вид прихода. У савременим државама опорезивање се врши применом већег броја пореских облика (порески плурализам), тако да не постоји ниједна држава света у којој се примењује само један порески облик, тј. не постоји порески монизам. Три основна пореска облика су порез на доходак физичких лица, порез на доходак правних лица и порез на промет, тј. порез на додату вредност.

У структури јавних прихода Републике Србије доминирају социјални доприноси (доприноси за пензијско и инвалидско осигурање, доприноси за здравствено осигурање и доприноси за случај незапослености – 28% укупних прихода), приходи од пореза на додату вредност (25%) и акцизе (15%), док је учешће царина и пореза на добит знатно мање, што је приказано на графикону 2.

Графикон 2 – Структура консолидованих јавних прихода Републике Србије у 2016. (Извор: Министарство финансија Републике Србије, 2016. [3])

На финансирање програма јавних расхода отпада око 2/3 јавних прихода, а с обзиром на то да код сваког програма јавних расхода постоји велики број проблема, може се рећи да не постоји јединствена формула која се може применити на све програме. Основни програми јавних расхода су: здравство, образовање, одбрана, социјална политика и социјално осигурање.

Усвајање програма јавних расхода укључује велики број заинтересованих страна, које имају различите ставове, а програм који се усвоји представља компромис свих страна. Пожељно је да програми буду једноставни, јер је потребно да се објасне гласачима. Такође, формулација програма може да изазове политичке притиске и појаву корупције, која у многим земљама представља веома велики проблем.

Структуру јавних расхода савремених држава (функционална класификација јавних расхода) чине: 1) опште јавне услуге, 2) одбрана, 3) јавни ред и безбедност, 4) економски послови, 5) заштита животне средине, 6) послови становања и заједнице, 7) здравство, 8) рекреација, спорт, култура и вере, 9) образовање и 10) социјална заштита [4].

У ЕУ као целини, као и у скоро свим земљама, социјална заштита је најважнија функција државне потрошње. У 2014. години трошкови социјалне заштите у ЕУ-28 износе 19,5% БДП-а, што је непромењено у односу на претходну годину и у посматра-

ном периоду има тенденцију пораста. Следеће важне функције у погледу државне потрошње су здравље и опште јавне услуге, у износу од 7,2% и 6,7% БДП-а, образовање са 4,9% БДП-а и економски послови са 4,2% БДП-а. Преостале функције – одбрана (1,3% БДП-а), јавни ред и безбедност (1,8% БДП-а), заштита животне средине (0,8% БДП-а), становање и заједница (0,7% БДП-а) и рекреација, култура и религија (1,0% БДП-а) – заједно представљају 5,6% БДП-а ЕУ-28 у 2014. години.

Табела 1 – Структура јавних расхода ЕУ-28 по функционалној класификацији, у проценту БДП-а и у проценту укупних јавних расхода, у периоду 2006–2014. године

% БДП-а	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Опште јавне услуге	6,4	6,4	6,6	6,7	6,7	6,9	6,9	6,9	6,7
Одбрана	1,5	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3
Јавни ред и безбедност	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8
Економски послови	4,2	4,1	4,6	4,9	5,1	4,5	4,7	4,3	4,2
Заштита животне средине	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
Станоградња и комуналне услуге	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7
Здравство	6,6	6,5	6,7	7,4	7,3	7,1	7,1	7,2	7,2
Рекреација, култура и религија	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Образовање	5,0	4,9	5,0	5,3	5,3	5,1	5,0	5,0	4,9
Социјална заштита	17,5	17,2	17,6	19,5	19,4	19,1	19,4	19,5	19,5
Укупно	45,6	44,9	46,5	50,3	50,0	48,6	49,0	48,6	48,2
% укупних јавних расхода	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Опште јавне услуге	14,0	14,2	14,1	13,4	13,4	14,2	14,1	14,1	13,9
Одбрана	3,2	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,8
Јавни ред и безбедност	3,9	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8	3,7	3,7	3,7
Економски послови	9,2	9,0	9,9	9,8	10,2	9,2	9,5	8,9	8,8
Заштита животне средине	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Станоградња и комуналне услуге	1,9	1,9	1,9	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4
Здравство	14,5	14,5	14,5	14,6	14,5	14,7	14,6	14,8	15,0
Рекреација, култура и религија	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1	2,1
Образовање	11,0	10,9	10,7	10,5	10,5	10,5	10,3	10,2	10,2
Социјална заштита	38,3	38,2	37,8	38,7	38,8	39,3	39,6	40,2	40,4

(Извор: EUROSTAT, 2015. [5])

Што се тиче учешћа у укупним расходима, учешће социјалне заштите имало је најнижу тачку у 2008. години (37,8% од укупне потрошње), а након тога расте (38,7% укупних расхода у 2009. години и раст на 40,4% укупних расхода у 2014. години). Стални пораст бележе и расходи за здравство. Међутим, растуће учешће социјалне и здравствене заштите у последњих неколико година праћено је смањењем учешћа укупних расхода за образовање, стамбenu и комуналну делатност, одбрану, економска питања, рекреацију, културу и религију, јавни ред и безбедност. Из табеле 1 видимо да учешће расхода за одбрану, како у укупним јавним расходима, тако и у проценту БДП-а има тенденцију опадања, а да порасту укупних јавних расхода значајније доприноси раст учешћа расхода социјалне и здравствене заштите.

Финансирање јавних расхода за одбрану и безбедност

Нестајање биполарне поделе света, на једној страни, и развој интеграционих процеса на другој страни, довели су до промена у међународним односима и стабилности. Разлике у економском развоју појединих држава и народа су све израженије, а ризици и претње безбедности све учесталији. Зато је уз обезбеђење неопходних финансијских средстава за финансирање националне одбране и безбедности, неопходна и ефикасна алокација постојећих ресурса, како би се за утрошени новац добила најбоља одбрана. Истовремено долази до снажног развоја информационих и комуникационих технологија и убрзања процеса глобализације, у свим аспектима међународних односа. Међутим, велике разлике у економском развоју појединих земаља доводе до појаве конфликта, напетости и нетрпељивости, а безбедносни ризици и неизвесности расту.

Национални интереси су и даље остали у средишту међудржавних односа. У први план избијају општеприхваћене цивилизацијске вредности, као што су демократски систем власти, поштовање људских права и слобода, прихватање тржишне привреде и поштовање међународно прихваћених обавеза и стандарда. Војна сила више није једино средство, већ један од инструмената у креирању међународне безбедности.

Раније изграђени системи заштите не представљају више адекватан одговор на тешко предвидиве ситуације и изненађења. Отуда глобална безбедносна слика бива све комплекснија, а сам појам безбедности добија нове димензије и стиче све већи значај у међународним односима. У свету неизвесности безбедност постаје нова вредност [6].

Концепт евроатлантске безбедности заснива се на сарадњи у области одбране, политике, економије и другим областима, јер безбедност данас није искључиво војна проблематика. Војска мора да буде динамична као и друштво у којем постоји, интернационално интегрисана као и свет у којем живимо. Трансатлантско партнерство представља најефикаснији инструмент за суочавање са савременим изазовима, јер има савремене војне и политичке компетенције и усмерено је на очување стабилности, превенцију и управљање кризама на ширем евроатлантском простору. Језгро овог партнерства чини Северноатлантски савез – НАТО. У процесу јачања одбрамбене архитектуре евроатлантског региона, значајно место заузимају и друге мултилатералне, политичке и безбедносне организације, попут ЕУ и ОЕБС-а. Њихова улога је значајна у превенцији, превладавању криза, успостављању пост-конфликтне и демократске консолидације нестабилних држава и региона [7].

После терористичког напада на Сједињене Америчке Државе, 11. септембра 2001. године, сви Американци су се сложили да држава треба да предузме мере како би спречила будуће нападе и обезбедила адекватну одбрану друштва. Каква треба да буде национална одбрана да би на адекватан начин испунила своје обавезе и да ли постоје друге робе и услуге са сличним карактеристикама и да ли би држава требало и њих да обезбеђује, као што обезбеђује понуду националне одбране? Национална одбрана је пример чистог јавног добра, које се дефинише на следећи начин [8]:

- када се једном обезбеди, додатни трошкови због тога што га још једна особа користи равни су нули – потрошња је неривална (неконкурентна),
- спречавање било кога да користи то добро је или веома скупо или немогуће – из потрошње нико не може да се искључи.

То значи да сваки појединац троши исту количину јавног добра, мада не нужно у жељеној количини.

Сходно значају, битно је утврдити „колико је довољно“ када су у питању расходи за одбрану. Војни расходи су, пре свега, паразитски и непроизводни. Они углавном одлазе на производњу роба и услуга које нису корисне, нити се даље употребљавају у процесу репродукције у привреди. Уколико се то нема у виду, војна индустрија се чини корисником, јер повећава материјална добра друштва, односно стопу раста. Међутим, јачање војноиндустријског комплекса вишеструко је штетно за развој производних елемената и грана у привреди. Развој војних расхода и милитаризација неизбежно воде високом темпу инфлације и огромном дефициту у државном буџету [9].

Расходи намењени одбрани (војни расходи) у великој мери су под утицајем укупних међународних односа и кретања у свету. Иначе, у највећем броју земаља ова врста расхода представља веома значајан део укупних јавних расхода. Постоје дилеме око оцене утицаја ових расхода на укупна привредна кретања. Има становишта да су војни расходи у појединим земљама (и периодима) били веома значајни за привредни развој, било директно (ангажовањем привредних капацитета, смањењем незапослености, развијањем инфраструктуре и сл.), било индиректно (преко посебних подстицаја развоју науке и технике и бржој имплементацији њихових достигнућа и сл.) [10].

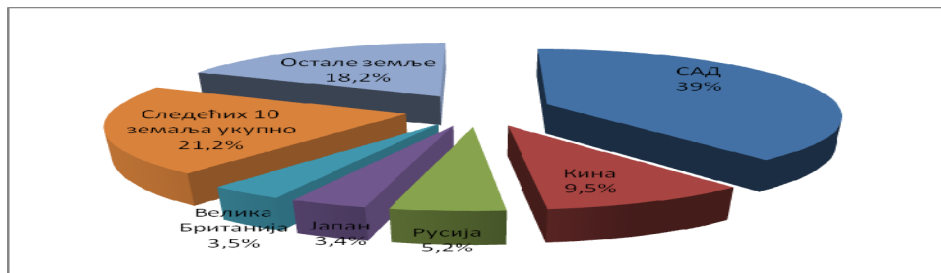
Финансирање одбране и безбедности у развијеним земљама

Крајем педесетих година САД су на расходе за одбрану издвајале 10% БДП-а, а ови трошкови су се по завршетку Вијетнамског рата смањили на испод 5% БДП-а. Ови расходи 1986. и 1987. године расту на 6,2% БДП-а, да би након распада СССР-а нагло опали, а 1998. године износили су мало више од 3% БДП-а. Смањење ових расхода довело је до смањења дефицита федералног буџета. Од укупних федералних расхода за истраживање и развој, на област одбране одлазило је 57%. [11]

Војни издаци представљају питање алокације ресурса – да земља добије најбољу одбрану за утрошени новац – и морају се планирати заједничким снагама војних експерата и економиста.

Крај хладног рата довео је до смањења оружаних снага, њиховог реструктурирања, смањења војних капацитета и затварања војних база, што је изазвало неза-

посленост и друге негативне економске последице. Идеја стварања демократски уређене и ефикасније Европе огледа се у остварењу јединствене економске политике, спољне политике и одбране. Таквом организацијом ЕУ била би створена озбиљна противтежа политичком утицају САД. За сада је интеграција најдаље отишла на пољу економије, али без јединственог одбрамбеног система и спољне политике нема парирања Сједињеним Државама.

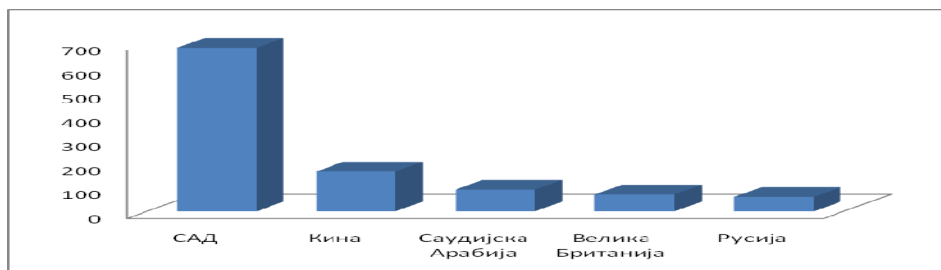

Графикон 3 – Расподела војних трошкова у 2012. години
(Извор: SIPRI, 2013. [12])

У свету се бележи повећање концентрације војне потрошње, односно мали број земаља троши највеће суме. Претходни графикон показује да 15 земаља са највећом потрошњом чини преко 81% од укупне потрошње. Од тога на САД отпада 39% светске потрошње, следи Кина са 9,5%, затим Русија (5,2 %), Велика Британија (3,5%) и Јапан (3,4%).

Шведски институт SIPRI објавио је списак 15 земаља са највећим војним буџетима. На првом месту је САД са 682 милијарде долара (4,4% БДП-а), следи Кина са 166 милијарди долара (2% БДП-а), на трећем месту је Русија са 90,7 милијарди долара (4,4% БДП-а). На четвртном месту је Велика Британија са 60,8 милијарди долара (2,5% БДП-а) и Јапан са 59,3 милијарди (1% БДП-а). На ових пет земаља отпада 60% светских војних расхода – 1,06 билиона долара. Национални обавештајни савет САД прогнозирао је да ће одбрамбени комплекс Кине до 2025. бити највећи у свету. Пекинг жели прекид стратешке доминације Запада у Азији и Азијско-пацифичком региону. [13]

По висини војних трошкова у 2015. години првих пет земаља су: САД, Кина, Саудијска Арабија, Велика Британија и Русија.

Графикон 4 – Првих пет земаља по висини војних трошкова у 2015. у млрд USD
(Извор: International Institute for Strategic Studies (2015) [14])

Најчешће се чује примедба да се недовољно улаже у озбиљну европску одбрамбену политику. Чињеница да земље ЕУ заједно потроше чак 70% од износа који САД издвајају за војне потребе говори о томе да цео концепт није у потпуности немогућ. Проблем је у расутиим ресурсима који настају захваљујући томе што свака земља посебно улаже у одбрану, па је то много скупље, а резултати слабији од оних које остварују САД. Потребно је извршити снажнију интеграцију у војним истраживањима. Остати на садашњем курсу није опција која гарантује успех. Главни изазов за европске лидере биће како да преиспитају војне трошкове у својим земљама. Владе земаља ЕУ треба да потроше 25% буџета за одбрану на истраживања нових наоружања, а тек 40% на персонал. Мање армије треба да подигну ниво својих специјализација, што би побољшало колективну безбедност. Европа треба да побољша војну индустрију тако што би омогућила много квалитетнију прекограничну тржишну утакмицу у области која је досад била потпуно заштићена националним интересима. [15]

Према истраживањима неких војних економиста, да би се победила глад у свету, незапосленост, болест и слично, требало би годишње утрошити четрдесет милијарди долара, што представља само 10% годишњих расхода за војне потребе САД. Занимљив је податак да сва средства прикупљена у последњих десет година за борбу против великих богиња нису довољна да се набави један стратешки бомбардер. [16]

У табели 2 приказани су укупни расходи за одбрану развијених земаља ЕУ, у проценту БДП-а и у проценту укупних јавних расхода, у периоду 2005–2014. године. Највећа издвајања бележе Грчка и Велика Британија (2,7 и 2,2% БДП-а, односно 5,4 и 4,9% укупних јавних расхода у 2014. години). Истовремено, Грчка је једина од посматраних земаља у којој ови расходи бележе пораст у 2014. у односу на 2010. годину. На нивоу ЕУ-28 ови расходи просечно износе 1,3% БДП-а и 2,8% укупних јавних расхода у 2014. години. Норвешка је за одбрану највише трошила по глави становника, и то 1.352 USD 2014. године.

Табела 2 – Укупни расходи за одбрану развијених земаља ЕУ, у проценту БДП-а, у проценту укупних јавних расхода и по глави становника, у периоду 2005–2014. године

Држава	У % БДП-а			У % укупних јавних расхода			Per capita 2014. (у USD)
	2005.	2010.	2014.	2005.	2010.	2014.	
Белгија	1,1	1,0	0,9	2,1	1,8	1,6	435
Данска	1,4	1,4	1,2	2,7	2,4	2,1	672
Француска	1,8	1,9	1,7	3,4	3,3	3,0	758
Немачка	1,0	1,1	1,0	2,2	2,3	2,3	524
Грчка	2,6	2,7	2,7	5,7	5,1	5,4	499
Италија	1,2	1,3	1,2	2,6	2,6	2,4	364
Луксембург	0,2	0,5	0,3	0,6	1,2	0,7	403
Холандија	1,2	1,3	1,1	2,9	2,7	2,4	579
Норвешка	1,5	1,5	1,4	3,5	3,3	3,2	1.352
Португалија	1,4	2,0	1,0	2,9	3,8	1,9	281
Шпанија	1,1	1,0	0,9	2,8	2,3	1,9	270
В. Британија	2,4	2,6	2,2	5,5	5,4	4,9	889
ЕУ-28 просек	1,5	1,5	1,3	3,2	3,0	2,8	-

(Извор: EUROSTAT (2015), NATO (2015) [17], [18])

Ови издаци су 2014. године били на нивоу од 1,1% БДП-а у Канади и 2,3% БДП-а у САД, односно 508 USD per capita у Канади и 1.917 USD у САД. [15]

Генерално гледано, показује се тенденција опадања учешћа расхода за одбрану у БДП-у и у укупним јавним расходима, у периоду од 2005. до 2014. године.

Табела 3 – Укупни расходи за одбрану развијених земаља по категоријама, у проценту укупних расхода за одбрану, у периоду 2010–2014. године, просечно

Држава	За особље	За инфраструктуру	За опрему	За друге намене
Белгија	77,0	4,8	3,5	16,8
Данска	51,0	1,2	11,0	36,8
Француска	48,8	2,7	24,7	24,4
Немачка	51,2	4,0	12,9	32,6
Грчка	73,1	0,9	8,2	13,6
Италија	75,7	1,3	11,2	11,3
Луксембург	50,2	8,1	22,6	17,8
Холандија	55,9	3,6	10,7	28,0
Норвешка	41,8	5,2	21,2	33,5
Португалија	77,6	0,1	8,4	10,2
Шпанија	64,1	1,0	13,5	18,5
В. Британија	38,4	1,8	20,2	35,6
САД	36,0	1,9	26,0	36,9
Канада	48,9	4,5	13,0	32,3

(Извор: NATO (2015), [18])

У претходној табели приказани су укупни расходи за одбрану развијених земаља по категоријама расхода. Највећи проценат расхода одлази на особље запослено у одбрамбеном систему земље, а ту највише издвајају Грчка, Италија, Белгија и Португалија (преко 70% свих расхода за одбрану). Након тога следе расходи за опрему и инфраструктуру.

Финансирање одбране и безбедности у земљама централне и источне Европе

Илузије да ће завршетком хладног рата војни буџети бити знатно смањени нестале су у првим годинама протекле деценије, а разлози за то били су реформске природе, што се посебно уочавало у источноевропским земљама. Професионализација војске, укидање регрутне обавезе, нови задаци и изазови, значили су прелазак квантитета у квалитет. То захтева значајна финансијска средства која држава мора да обезбеди, јер је реформски процес неопходан.

У структури транзиционих буџета посебно место заузимају средства намењена опремању и развоју ваздухопловних снага, које представљају веома скуп вид војске. Ставови да су ваздухопловне снаге непотребне нису се показали тачним. Улазак у међународне интервентне процесе, значи учешће у мировним операцијама широм света, а транспорт војника на одређену локацију и њихова логистичка подршка подразумевају употребу сопствене војне транспортне авијације или изнајмљивање транспортних авиона за такве операције.

Табела 4 – Укупни расходи за одбрану земаља у транзицији, у проценту БДП-а, у проценту укупних јавних расхода и по глави становника, у периоду 2005-2014. године

Држава	У % БДП-а			У % укупних јавних расхода			Per capita 2014. (у USD)
	2005.	2010.	2014.	2005.	2010.	2014.	
Бугарска	2,0	1,7	1,4	5,5	4,6	3,3	95
Чешка	1,5	1,0	0,7	3,6	2,3	1,7	194
Мађарска	1,3	1,2	0,6	2,6	2,4	1,2	122
Пољска	1,6	1,6	1,5	3,5	3,6	3,5	258
Румунија	2,7	1,4	0,8	8,2	3,7	2,4	123
Словачка	0,8	0,9	0,9	2,0	2,2	2,2	178
Словенија	1,3	1,5	0,9	2,9	3,0	1,7	228
Хрватска	1,4	1,5	1,5	3,0	3,1	3,0	191

(Извор: EUROSTAT (2015), NATO (2015) [17], [18])

У табели 4 приказани су укупни расходи за одбрану у земљама у транзицији, њихово процентуално учешће у БДП-у, у укупним јавним расходима, као и њихов износ по глави становника. Учешће у БДП-у креће се од 0,6%, колико издваја Мађарска, до 1,5%, колико се издваја у Пољској и Хрватској. Расходи за одбрану по глави становника најнижи су у Бугарској (само 95 USD), а највиши у Пољској – 258 USD по глави становника.

Мада су у модернизацији свог ваздухопловства Чешка, Мађарска, Бугарска, Румунија и Хрватска имале свака свој специфичан пут, ипак имају и заједничка карактеристике. Једно од најважнијих јесте чињеница да су наши суседи схватили да без модерног ваздухопловства нема напретка, па ни евроатлантских интеграција.[19]

Одлучујући фактор за модернизацију био је пре економске него политичке природе, о чему говори низ аранжмана на бази индустријске компензације и наплате старих дугова. У томе највећи терет носе влада, привредне коморе и економски субјекти, а не војне власти.

Табела 5 – Укупни расходи за одбрану земаља у транзицији, у проценту укупних расхода за одбрану, у периоду 2010–2014. године, просечно

Држава	За особље	За инфраструктуру	За опрему	За друге намене
Бугарска	66,8	1,0	1,0	25,5
Чешка	58,2	2,7	6,5	29,7
Мађарска	50,7	1,4	7,8	41,4
Пољска	56,2	4,9	18,8	24,2
Румунија	78,4	1,3	15,8	12,0
Словачка	67,5	0,8	11,1	19,2
Словенија	75,2	1,7	0,7	16,4
Хрватска	68,8	1,0	7,3	21,8

(Извор: NATO (2015) [18])

У структури расхода за одбрану у земљама транзиције, као и код развијених земаља, доминирају расходи за исплату особља и износе око 50% укупних расхода, а затим следе расходи за опрему и расходи за инфраструктуру.

На основу упоредне анализе финансирања расхода за одбрану и безбедност у земљама Европске уније, види се да ниво расхода за одбрану и безбедност зависи од достигнутог нивоа привредног развоја земље. Развијене земље издвајају значајнија средства за финансирање одбране и безбедности у односу на земље у транзицији, а структура средстава намењених за одбрану у транзиционим економијама је неповољна.

Финансирање одбране и безбедности у Србији

Република Србија своју политику одбране и безбедности усмерава ка укључивању у евроатлантске интеграције и у процес сарадње са другим међународним субјектима, ради изградње глобалне, регионалне и националне безбедности. Војска као најзначајнији део система одбране има важну улогу у заштити безбедносних и одбрамбених интереса и реализацији циљева и задатака политике одбране.

Из специфичности и карактеристика војне организације произилазе и специфичности финансирања у односу на финансирање других друштвених делатности. Специфичност финансирања одбране једне земље састоји се у следећем [20]:

- задаци одбране, а с тим у вези и реализација одређених активности одбране је неодложног карактера, тако да мора постојати перманентност њиховог финансирања и

- реализација утврђених циљева одбране у стратегијским и другим планским документима једне земље је непрениосивог карактера; у њима је јасно одређена улога свих чланица друштва, а нарочито система одбране.

Финансирање система одбране у највећој мери зависи од могућности државе да издвоји одређена средства из БДП-а за финансирање потреба одбране, али и од расположења политичких чинилаца у држави, као интерних фактора друштва. Финансирање система одбране једне државе зависи и од екстерних фактора, попут геополитичког амбијента, окружења и сл. Величина средстава намењених финансирању одбране такође зависи и од низа других фактора, као што је степен „угрожености” државе, као и од савремених схватања и тренда финансирања одбране у државама из окружења. Улога и место државе и њених органа и институција приликом финансирања система одбране карактерише се у компромисном решавању сукоба: постићи дефинисани циљ уз минимална финансијска улагања. Узрок несклада је у различитим могућностима раста потреба које захтева одбрамбена функција државе и њених ограничених материјалних и финансијских могућности. Међутим, влада сваке државе обавезна је да, с једне стране, разматра економску ситуацију земље, а, с друге стране, да омогући стабилан систем одбране, ефикасно користећи ограничене ресурсе. [20]

Финансирање одбране у Србији врши се на годишњем нивоу из буџета Републике Србије. Као допунски начин финансирања користе се средства из сопствених прихода и других прихода предвиђених Законом о буџету. Министарство одбране

за сваку буџетску годину израђује предлог финансијског плана одбране, водећи рачуна да тај план буде усклађен са плановима и програмима развоја и функционисања система одбране. Транспарентност у планирању и финансирању одбране остварује се кроз буџетску процедуру израде, доношења, извршавања, контроле и ревизије буџета. Министарство одбране одговорно је за буџетско рачуноводство сопствених трансакција и извештавање, према утврђеној методологији Министарства финансија. Такође, Министарство одбране подноси извештаје о војним издацима ОЕБС-у и другим специјализованим међународним организацијама на основу прихваћених међународних обавеза заснованих на ратификованим међународним конвенцијама. Контрола и ревизија врше се у свим фазама планирања и финансирања одбране, као интерна и екстерна. Интерну контролу и ревизију врше надлежни органи Министарства одбране, а екстерну контролу и ревизију реализују овлашћени органи Републике Србије. [21]

Основни извор за финансирање потреба одбране чине средства из буџета, неопходна за финансирање надлежности система одбране. Утврђује их Скупштина Србије, на предлог надлежних органа државе. Поред средстава из буџета државе, за финансирање одбране користе се и средства која се остваре у систему одбране.

Начелно, извори за финансирање система одбране деле се на изворе у мирнодопском периоду и изворе за финансирање рата. Део укупне вредности производње државе у текућем периоду, и то оног дела који се може издвојити за јавну потрошњу друштва, представља извор финансирања одбране у мирнодопском периоду. Изворе за финансирање рата представљају друштвени производ остварен у току рата, расположиво друштвено богатство, инострани зајмови, бесплатне помоћи и плен. [22]

Основни извори финансирања функционисања и развоја система одбране су: средства из буџета Републике Србије, средства сопствених прихода, нераспоређени вишак прихода из ранијих година, донације страних земаља и међународних организација, примања од продаје нефинансијске имовине, неутрошена средства донација из ранијих година и кредитно задуживање Републике Србије у иностранству. У складу са Меморандумом о буџету и економској и фискалној политици и Упутством за припрему буџета Републике Србије, Министарство одбране за сваку буџетску годину израђује предлог финансијског плана одбране, посебно водећи рачуна да тај план буде усклађен са плановима и програмима развоја и функционисања система одбране [21].

Економске могућности Србије за потребе одбране заснивају се на стабилном расту БДП-а и пропорционалном апсолутном расту трошкова одбране у границама од око 2,5 до 3,3% БДП-а, без учешћа трошкова за војне пензије, који ће гарантовати одржавање и развој способности одбране.

Обезбеђењем најмање 2% БДП-а за редовно функционисање и развој система одбране и планирањем посебних финансијских средстава у буџету Републике Србије за опремање Ваздухопловства и противваздухопловне одбране Војске Србије сложеним борбеним системима, као и обезбеђењем посебних средстава у буџету за учешће Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама и другим активностима ван граница Републике Србије, стварају се услови за ревитализацију способности Војске Србије за извршавање мисија и задатака у одбрани земље.

Расходи одбране за период од 2004. до 2008. године приказани су у табели 6, из које видимо постепени пораст БДП-а и буџета одбране, али и опадање процента издвајања за одбрану из БДП-а, са 3,3% у 2004. години на 2,5% БДП-а у 2008. години.

Табела 6 – Расходи одбране за период 2004–2008. године, у милионима \$

Показатељ/година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Бруто домаћи производ	23.697,0	26.684,0	29.221,0	31.786,0	33.750,0
Буџет одбране	782,0	774,0	730,0	795,0	844,0
% издвајања за одбрану из БДП-а	3,3	2,9	2,5	2,5	2,5

(Извор: Министарство одбране Републике Србије, 2010. [23])

Структура утрошка средстава у досадашњим буџетима одбране показује да се скоро 80% тих средстава користило за исплату личних примања припадника Министарства одбране и Војске Србије, као и за задатке редовне делатности, логистику, услуге и обуку. Преосталих 20% буџетских средстава користило се за изградњу, опремање и научноистраживачки рад, што је било недовољно за набавку сложенијих техничких система, односно за модернизацију Војске. Буџет одбране је додатно оптерећен средствима која се издвајају за кориснике војних пензија, војне осигуранике, као и трошковима за потребе лица која су служила војни рок у цивилној служби. Уравнотежењем структуре средстава намењених за одбрану треба да се постигне да удео за новчана примања људства износи 40%, за редовно издржавање 30% и за изградњу, опремање и научноистраживачки рад 30%. Таквом структуром расхода за одбрану обезбедиће се средства за обављање редовних задатака, али не и средства за финансирање реорганизације Војске.

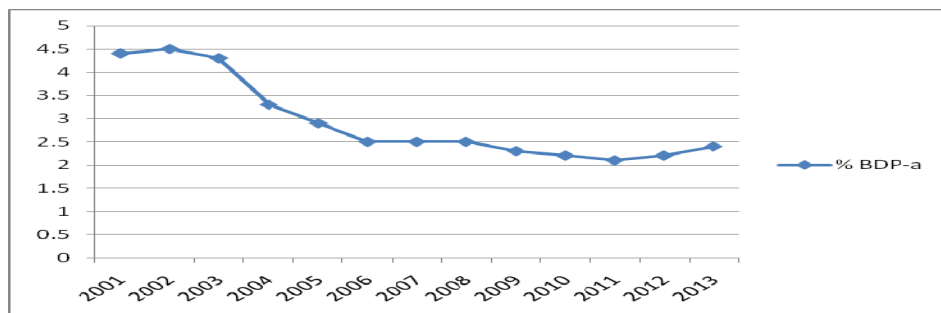
Табела 7 – Структура расхода одбране за период 2004–2008. године, у мил. \$

Расходи за одбрану по категоријама расхода/година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Новчана примања људства	361,0	332,0	300,0	318,0	338,0
Редовно издржавање	266,0	263,0	248,0	270,0	287,0
Изградња	66,0	66,0	61,0	66,0	71,0
Опремање	86,0	109,0	118,0	134,0	141,0
Научноистраживачки рад	3,0	4,0	6,0	7,0	8,0

(Извор: Министарство одбране Републике Србије, 2010. [23])

У табели 7 приказана је структура расхода за одбрану по категоријама расхода. Највећи део средстава одлази на новчана примања особља, а знатно мање на опремање, изградњу и научноистраживачки рад.

Процентуално учешће издатака одбране у БДП-у последњих година је у границама око 2,4%. На графикону 5 приказано је процентуално учешће издатака одбране у периоду од 2001. до 2013. године, из којег се јасно види да је у периоду од 2001. до 2005. године проценат учешћа издатака одбране у БДП-у имао тренд негативног раста, док се након тога приближио предвиђањима Владе Републике Србије, на око 2,4% издатака буџета државе.

Графикон 5 – Учешће издатака за одбрану у проценту БДП-а, у периоду 2001–2013. године (Извор: Министарство одбране Републике Србије (2016), Министарство финансија, 2015. [24], [25])

До 2012. године издвајања из буџета за одбрану су на нивоу од 2,2% БДП-а, а тек 2013. године почиње пораст ових расхода и тада они износе 2,4% БДП-а. Од ових средстава највише се троши на финансирање министарства одбране, а знатно мање на инспекторат одбране и војнобезбедносне и војнообавештајне агенције, што је приказано у следећој табели.

Табела 8 – Расходи одбране за период 2010–2013. године и њихова структура

Расходи одбране/година		2010.	2011.	2012.	2013.
Бруто домаћи производ (БДП)		3.073.456.000	3.314.445.000	3.626.335.000	3.986.466.000
% издвајања за одбрану из БДП-а		2,2	2,1	2,2	2,4
Буџет одбране		68.000.000	73.000.000	73.217.076	76.853.842
Од тога за	Министарство одбране	67.737.127	72.738.583	72.953.360	76.582.099
	Инспекторат одбране	17.873	15.790	11.596	13.163
	Војнобезбедносне агенције	100.000	100.016	101.276	102.530
	Војнообавештајне агенције	145.000	145.611	150.844	156.050

(Извор: Министарство одбране Републике Србије, 2016. [24])

У структури трошкова за 2010. годину, без средстава за војне пензије, средства за персоналне трошкове учествују са 65%, за оперативне трошкове са 22,2% и инвестиције са 12,8%. Основно опредељење у пројектовању финансирања система одбране је сте да се обезбеди изградња потребних способности елемената система одбране уз што повољнију структуру трошкова. Нова структура трошкова треба да омогући већи удео у укупним трошковима дела који се односи на инвестиције и оперативне трошкове, уз истовремено смањење учешћа персоналних трошкова. Циљну структуру трошкова чине: персонални трошкови 50%, оперативни трошкови 30% и инвестициони трошкови 20% буџета одбране. Имајући у виду постојеће стање система одбране, као и садашњу структуру трошкова одбране, циљно стање достизаће се постепено. [23]

Трошкови одбране у свим земљама посматрају се кроз три дела. То су: (1) издаци за персонал, (2) издаци за оперативне трошкове и (3) инвестициони трошкови (опремање и инфраструктура). [26] Однос 40%:30%:30% је најбољи, али је повољан и однос 50%:30%:20%. Захватања из буџета од преко 50% за персонал смањају се преобимним, а испод 20% за опремање и инфраструктуру недовољни су.

„У 2011. години просечна структура трошкова одбране држава чланица НАТО-а била је: персонални трошкови – 58,9%; оперативни трошкови – 23,9% и инвестиције – 17,1%. Државе чланице НАТО-а у Европи имале су приближну структуру трошкова као и НАТО у целини. Од држава чланица НАТО-а најповољнију структуру трошкова имале су: Велика Британија (персонални трошкови – 35,7%; оперативни трошкови – 38,3% и инвестиције – 26,1%), Сједињене Америчке Државе (персонални трошкови – 41,4%; оперативни трошкови – 31,0% и инвестиције – 27,6%) и Норвешка (персонални трошкови – 43,4%; оперативни трошкови – 35,3% и инвестиције – 21,2%). Међу карактеристичним државама чланицама НАТО-а, најповољнију структуру трошкова одбране имала је Летонија (персонални трошкови – 51,3%; оперативни трошкови – 28,6% и инвестиције – 20,1%), а најнеповољнију Португал (персонални трошкови – 78,5%; оперативни трошкови – 11,2% и инвестиције – 10,2%)” [26]

Анализирајући укупна издвајања за одбрану у претходном периоду, произилази да су убудуће неопходна реално већа издвајања за систем одбране од досадашњих, преваходно за инвестиције (опрема, модернизација и инфраструктура), и то у драстично већем износу. Да ли би то била посебно издвојена средства за одбрану у буџету Републике Србије, задуживањем државе у иностранству или међудржавним „компензацијама” за систем одбране није од превеликог значаја, али је веома важно да се та средства обезбеде у што краћем периоду. Идеалан модел војног буџета, према расположивим подацима, има Норвешка која издваја за персоналне трошкове 40%, а за оперативне трошкове и инвестиције по 30% буџета одбране. Међународни стандард којем тежи и Министарство одбране Републике Србије јесте 50% за персоналне трошкове, 30% за оперативне, а 20% за инвестиције [20].

Потребе војне одбране финансирају се из буџета, па је војна одбрана преваходно буџетска организација. Буџетом се одобравају приходи и врши њихова квантификација. Али, војна одбрана обавља и делатности које имају економски карактер, нарочито у пословима који су везани за промет роба и услуга и при томе остварује војне приходе. Војне приходе остварује Војска Србије повременим обављањем услуга, извођењем радова, продајом ствари, издавањем под закуп или уступањем на привремено коришћење покретних и непокретних ствари и њихових имовинских права правним и физичким лицима уз одговарајући надокнаду.

Војни приходи који су остварени од услуга, од уступљених ствари и права на коришћење и продаје представљају средства за буџет Републике и уједно су извор за финансирање војне одбране.

Буџетска средства и средства која остварује војна одбрана су укупна расположива средства за потребе војне одбране. Укупан износ средстава за потребе војне одбране зависи од остварених примања у буџету. Ако се током године примања смање, издаци из буџета, па самим тим и за војну одбрану, биће мањи. То значи да дознаке средстава војној одбрани у великој мери зависе и од остварених војних прихода.

Приходе које војна одбрана остварује могуће је класификовати на следеће: [24]:

- приходи настали при обављању делатности (продаја сопствених производа, од извршених услуга, од закупа покретних ствари, од закупа непокретности, неутрошени приходи из претходне године);

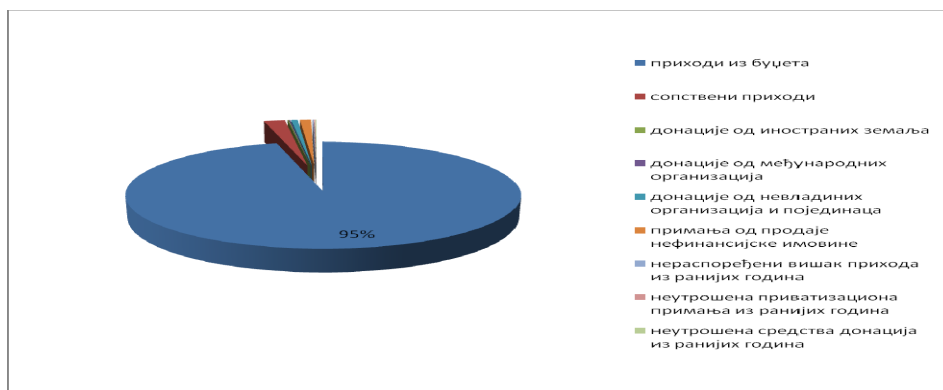
- приходи из других наменских извора (приходи од поклона и помоћи);

- приходи од стамбеног фонда војне одбране (приходи од продаје станова, зграда, гаража, пословног простора у стамбеним зградама);

- приходи од продаје покретних и непокретних ствари (приходи од продаје и закупа војних непокретности и других објеката и војне опреме) и

- приходи од доприноса на плате и додатке запослених и социјални доприноси на терет послодавца за ПИО, здравствено осигурање и доприноси за незапосленост.

Иако ови приходи имају релативно мали финансијски значај, потребно их је интегрисати у систем јавних прихода, одредити Владине агенције које би биле одговорне за њихово остваривање и увећање, и обезбедити механизме за њихово ефикасно коришћење у условима тржишне привреде.

Графикон 6 – Приходи буџета одбране Србије
(Извор: Министарство одбране Републике Србије, 2016. [24])

Као што је приказано на графикону 6, за финансирање издатака одбране у највећем проценту користе се приходи из буџета, затим сопствени приходи и примања од продаје нефинансијске имовине. Остале категорије прихода крећу се у распону од 0 до 1% укупних средстава буџета.

Из табеле 9, која приказује расходе буџета Министарства одбране Републике Србије у периоду 2013–2015. године, види се да се највише троши за плате и додате запослених, али да у посматраном периоду издаци за ове намене имају тенденцију опадања, уз истовремени пораст учешћа издатака за опрему и машине.

Највећа потешкоћа у раду јесте рестриктивно финансирање, тако да Војска Србије, у складу са финансијским планом, планира и своје активности и одређује приоритете, али за активности које најдиректније утичу на способност војске има новца. Економска криза условљава планове опремања и модернизације наоружања и војне опреме, а 2015. и 2016. година су повољније по питању модернизације, у односу на претходне године.

Кључни ограничавајући фактор је економски потенцијал. Објективно, Србија је сиромашна земља и развој Војске је условљен развојем привреде. Војска је одредила приоритете у опремању новим наоружањем у складу са проценама степена угрожености и безбедности Србије и остварења своје три основе мисије (одбрана земље, испуњење међународних обавеза и учешће у мировним мисијама и помоћ грађанима у ванредним ситуацијама). Приоритет је модернизација ваздухопловства и противваздухопловне одбране, јер наоружање које Војска поседује није адекватно њеним циљевима. Савремено наоружање у ваздухопловству и противваздухопловној одбрани Војске Србије потребно је како би оружане снаге биле фактор одвраћања и како би Војска могла да контролише ваздушни простор Србије у миру. Такође, потребно је модернизовати и Копнену војску. Улагање у Војску је улагање у безбедност Србије и свих њених грађана. Више деценија Војска се није опремала савременим наоружањем и опремом и није пратила развој савременог наоружања. Потребне за улагањем су велике, а стање у којем се налази Војска озбиљно утиче на њене оперативне способности и остваривања уставне улоге.

Табела 9 – Буџет Министарства одбране Србије у периоду 2013–2015. у динарима

Назив расхода/ година	2013.	2014.	2015.
Плате и додаци запослених	26.007.901.000	25.290.863.000	23.159.471.000
Социјални доприноси на терет послод.	5.667.385.000	5.559.436.000	5.119.200.000
Накнаде у натури	2.484.000	4.720.000	7.466.000
Социјална давања запосленима	1.073.000.000	332.400.000	213.846.000
Накнаде за запослене	4.903.729.000	4.639.023.000	4.509.719.000
Награде, бонуси и др. за запослене	232.209.000	198.740.000	209.927.000
Стални трошкови	4.191.708.000	4.264.186.000	4.482.836.000
Трошкови путовања	1.012.294.000	1.101.663.000	1.079.594.000
Услуге по уговору	911.796.000	969.151.000	998.633.000
Специјализоване услуге	927.264.000	871.655.000	871.907.000
Текуће поправке и одржавања	2.222.094.000	2.985.805.000	3.382.501.000
Материјал	4.530.735.000	6.606.844.000	4.666.567.000
Дотације међ. организацијама	4.940.000	4.874.000	5.354.000
Трансфери орг. обав. соц. осиг.	524.220.000	481.805.000	468.252.000
Накнаде за соц. заш. из буџета	268.208.000	277.584.000	275.668.000
Порези, таксе и казне од др. нивоа власти	12.667.000	14.600.000	15.046.000
Накнада штете за повреде од стр. држ. орг.	1.217.304.000	827.000.000	719.036.000
Зграде и грађевински објекти	1.340.723.000	1.280.869.000	1.808.548.000
Машине и опрема	3.554.370.000	3.737.550.000	5.102.153.000
Нематеријална имовина	19.110.000	72.374.000	33.001.000
Набавка домаће фин. имовине	345.000.000	518.741.000	700.000.000
Укупно	58.982.905.000	60.368.647.000	57.964.159.000

(Извор: Министарство одбране Републике Србије, 2016. [24])

За финансирање потреба Војске у Србији се издваја преко 2% БДП-а. Без обзира на препоруке да војни трошкови буду на нивоу од 2% БДП-а, присутан је опадајући тренд ових трошкова у великом броју држава, а један од разлога је економска криза.

Закључак

Пошто је војна сила један од инструмената креирања међународне безбедности, неопходно је да држава обезбеди одређена средства и за ове намене. Расходи за одбрану и безбедност у САД износе 2,3% БДП-а, а од укупних расхода за истраживање и развој 57% одлази на истраживања у војне сврхе. Земље ЕУ заједно потроше 70% од износа који САД намене за војне потребе. Проблем је у расутиим ресурсима који настају због тога што свака земља посебно улаже у одбрану, па је то много скупље, а резултати слабији од оних које остварују САД. На расходе за одбрану и безбедност Белгија и Немачка троше по 1,0% БДП-а, Данска 1,2% БДП-а, Француска 1,7% БДП-а, а Велика Британија 2,2% БДП-а.

Неопходност реформи и модернизације система одбране и безбедности земаља у транзицији захтева знатна финансијска средства која држава мора да обезбеди. За потребе одбране и безбедности Мађарска троши 0,6% БДП-а, Чешка 0,7% БДП-а, Словенија 0,9% БДП-а, а Пољска и Хрватска по 1,5% БДП-а.

Трошкови одбране су у периоду 2006–2014. године у ЕУ опали са 1,5 на 1,3% БДП-а, односно са 3,2 на 2,8% укупних јавних расхода. Дакле, постоји тренд опадања ових трошкова, без обзира на препоруке да они буду на нивоу од 2% бруто домаћег производа.

Трошкови одбране Републике Србије исказани у проценту БДП-а износе око 2,0%, а од 2012. године бележе благи пораст, тако да су 2013. године износили 2,4% БДП-а, што је више од трошкова одбране суседних држава и великог броја земаља чланица НАТО-а.

Посматрајући структуру трошкова одбране по државама види се да је она веома различита и креће се од повољне структуре трошкова одбране у малом броју развијених држава, до великог броја држава са неповољном структуром трошкова, која представља кочницу развоја самог система одбране. Развијене земље света су у периоду 2010–2014. године на персонал трошиле од најнижих 36% укупних трошкова одбране у САД и 38,4% у Великој Британији до највиших 77% укупних трошкова одбране у Белгији, а остатак на инфраструктуру и опрему. У земљама у транзицији структура трошкова одбране је неповољнија него у развијеним земљама, јер се на персонал троши од најнижих 50,7% укупних трошкова одбране у Мађарској, до највиших 75,2% укупних трошкова одбране у Словенији. Структура трошкова одбране Републике Србије приближно је на нивоу просека суседних држава. Структура средстава намењених за одбрану је неповољна (65% укупних трошкова одбране за персонал 2010. године), а требало би да се постигне такав однос да део за новчана примања људства износи 40%, за редовно издржавање 30%, а за изградњу, опремање и научноистраживачки рад 30% расположивих средстава.

После 2000. године Србија није успела да створи адекватне институционалне и материјалне претпоставке за динамичан и одржив привредни развој. Економска бу-

дућност наше земље је прилично неизвесна. После пада БДП-а у 2012. и 2014. години јасно је да пут ка одрживом економском опоравку неће бити ни брз, ни лак. Привреда Србије има потенцијал да ојача на средњи рок, али ни ризици који јој прете (споља и изнутра) нису занемарљиви. Економске перспективе Србије зависе од трендова у глобалном, посебно европском окружењу, као и од способности, кредибилитета и истинске посвећености Владе спровођењу неопходних реформи и мера економске политике, које ће поспешити раст привреде на здравим и трајним основама. Република Србија је за потребе одбране издвајала и издвајаће новчана средства у складу са материјалним могућностима и безбедносном ситуацијом у региону, не нарушавајући макроекономску стабилност.

Финансирање система одбране директно зависи од економског положаја и развоја државе, али и од расположивог буџета. Зато се и логично намеће потреба највеће одговорности оних који су овлашћени да расположива буџетска средства у одређеном периоду употребе за најважније приоритете државе, као и потребу највише контроле располагања и употребе тих средстава. Финансирање система одбране Републике Србије, као директног корисника буџетских средстава, врши се у складу са процедурама које су регулисане законском и другом нормативно-правном регулативом државе.

Литература

- [1] Огњановић В., *Јавне финансије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004.
- [2] Јовановић М., Ђуровић-Тодоровић Ј., *Финансијска теорија и политика*, Економски факултет, Ниш, 2003.
- [3] Министарство финансија Републике Србије (2016), Билтен јавних финансија за март 2016, Београд (<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/bilten%20javne%20finansije/2016/Bilten%20139%20SRB%202706.pdf>, приступ 10.09.2016.)
- [4] Министарство финансија Републике Србије (2016), Правилник о стандардном класификационом оквиру и контном плану за буџетски систем (<http://www.mfin.gov.rs/download/pdf/podzakonskiakti/pravilnici/Pravilnik%20o%20standardnom%20klasifikacionom%20okviru%20i%20kontnom%20planu%20za%20budzetski%20sistem.pdf>, приступ 28.10.2016.)
- [5] Сајт Eurostat Statistic Explained EUROSTAT (2015) (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/submitViewTableAction.do> General government expenditure by function (COFOG), приступ 05.10.2016.)
- [6] Стојановић С. *Перспективе безбедности савременог света*, Војно дело 4/2008., Београд, 2008. стр. 9-32.
- [7] Министарство одбране Републике Србије (2009), Стратегија националне безбедности Републике Србије (http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionaIne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf, приступ 12.10.2016.)
- [8] Розен С. Х., Гајер Т. *Јавне финансије*, ЦИД Економског факултета у Београду, 2009.
- [9] Комазец С., Ристић Ж. *Монетарне и јавне финансије – Менаџмент монетарне и јавне економије*, Виша пословна школа Београд, 2000.
- [10] Раичевић Б. *Јавне финансије, ЦИД Економског факултета у Београду*, 2005.

- [11] Стиглиц Е. Џ. *Економија јавног сектора*, Економски факултет, Београд, 2004.
- [12] Сајт SIPRI (2013) (<https://www.sipri.org/yearbook/2013/03>, приступ 15.09.2016.)
- [13] Сајт ФАКТИ (2012) (<http://fakti.org/oruzje/udeo-sad-u-planetarnim-vojnim-rashodima-ispod-40-odsto-prvi-put-od-raspada-sssr>, приступ 22.10.2016.)
- [14] Сајт IISS (2015), International Institute for Strategic Studies (11.02.2015) *The Military Balance 2015* (<https://www.iiss.org/>, приступ 15.09.2016.)
- [15] Сајт НАТО (2015) (http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_nato-trans-ser.pdf, приступ 16.10.2016)
- [16] Спалевић Ж., Бјелајац Ж., Димитријевић Д. *Трговина оружјем као глобални међународни проблем*, МП 2, 2013., стр. 139–159.
- [17] Сајт Eurostat *Statistic Explained EUROSTAT* (2015) (http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/6/61/Evolution_of_total_general_government_expenditure%2C_EU-28%2C_20062014%2C_%25_of_GDP_and_%25_of_total_expenditure_new.png, приступ 02.10.2016.)
- [18] Сајт НАТО (2015) (http://www.nato.int/nato_static_f12014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160129_160128-pr-2016_11-eng.pdf, приступ 17.11.2016.)
- [19] Диковић Љ. *У војску вреди улагати*, Одбрана 254, од 15.04.2016., Београд (http://www.vs.rs/index.php?news_article=c81a82b0-02e6-11e6-b66b-001a649ddcfe, приступ 11.10.2016.)
- [20] Кнежевић М. *Финансирање расхода система одбране Републике Србије*, Војна теорија и пракса, Нови гласник 1/2013, стр.83-100.
- [21] Министарство одбране Републике Србије (2009), Стратегија одбране Републике Србије (http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf, приступ 17.11.2016.)
- [22] Чубра Н. *Економика општенародне одбране*, Војноиздавачки завод, Београд, 1979.
- [23] Министарство одбране Републике Србије (2010), Бела књига одбране (http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Bela_Knjiga-Srpski.pdf, приступ, 18.10.2016.)
- [24] Министарство одбране Републике Србије (2016 б), Информатор за 2015 годину (http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/informator/2015/novembar/pregled_rasporedjenih_i_utrosenih_sredstava_cir.pdf, приступ 25.11.2016.)
- [25] Министарство финансија Републике Србије (2010), Меморандуму о економској и фискалној политици за 2011. са пројекцијама за 2012. и 2013. Годину (http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/dokumenti/Revidirani%20memorandum%20o%20budzetu%20i%20ekonomskoj%20i%20fiskalnoj%20politici%20za%202011_%20godinu%20sa%20projekcija%20za%202012_%20i%202013_%20godinu.pdf, приступ 20.10.2016.)
- [26] Форца Б. *Каква нам војска треба?*, Војно дело 5/2015., Београд, стр. 231-250. (http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_5-2015/67-2015-5-14-Forca.pdf, приступ 18.11.2016.)